

Een verdwijnend immaterieel cultureel erfgoed: het houden van postduiven.

Door: M.F.J.J. Baijer

Algemeen

Immaterieel erfgoed is de schakel tussen heden, verleden en toekomst. Het is cultuur van nu, geeft een gevoel van verbondenheid met vorige generaties en is tegelijkertijd ook toekomstgericht omdat mensen het willen doorgeven aan volgende generaties.

De duivensport is in Nederland in 2017 voor het eerst erkend als immaterieel cultureel erfgoed. Periodiek toetst het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed of nog voldaan wordt aan de criteria. Onlangs heeft het Kenniscentrum de periodieke evaluatie afgerond en behield de duivensport de erkenning.

Het Kenniscentrum merkte daarbij eind april 2022 op dat: "De continue aandacht voor zaken op het gebied van dierenwelzijn belangrijk is en bijdraagt aan de borging van de postduivensport. Daarnaast is het van belang dat de Duivensportbond waarde hecht aan het draagvlak en de betrokkenheid van de leden voor het borgen van het erfgoed. De Olympiade die de Duivensportbond in 2024 in Nederland organiseert is een mooie mogelijkheid om de duivensport in beeld te brengen."

Veel lezers van S&H zullen waarschijnlijk niet weten dat ook onze gemeente een aantal verenigingen kende van enthousiaste duivenliefhebbers die tevens intensief deelnamen aan door hen georganiseerde wedstrijdvluchten.

De Nederlandse Postduivenhouders Organisatie (NPO) opgericht in 1947 - ontstaan uit samenvoegingen van bonden die op zaterdag dan wel op zondag wedstrijden organiseerden - is de overkoepelende organisatie die de belangen van postduivenhouders in verenigingsverband behartigt.

In de afgelopen decennia is het aantal duivenhouders sterk teruggelopen. Direct na de oorlog was het nog een bezigheid waar heel veel Nederlanders hun plezier in vonden. Met name in de volksbuurten hielden velen zich bezig met de sport. Toentertijd waren er meer dan 100.000 mensen die de hobby beoefenden. 20 Jaar geleden waren dat er nog 60.000. Waar de duivensport vroeger een echte volkssport was, wordt tegenwoordig de hobby beoefend in alle lagen van de bevolking. Maar dit alles neemt niet weg dat de NPO eind 2022 nog maar 13.500 leden telde.

Ongetwijfeld is deze neergang mede veroorzaakt door ingrijpende veranderingen op stedenbouwkundig gebied. Veel nieuwbouwhuizen per hectare met kleinere tuinen die geen ruimte boden voor het plaatsen van een duivenhok. Hierdoor werd de aanwas van nieuwe duivenhouders zeer beperkt. Door gebrek aan voldoende leden ontviel aan menig vereniging de basis en moesten de overblijvende leden zich aansluiten bij een andere vereniging om de duivensport toch te kunnen beoefenen.

Om u als lezer enig idee te geven: de huidige afdeling 8 van de NPO, de Gelders Overijsselse Unie, waaronder ook gemeente Renkum valt, telde in 2008 nog 128 verenigingen en eind 2022 nog slechts 62.

In onze gemeente is nog maar één vereniging actief, te weten: de postduivenvereniging (P.V.) Airborne, opgericht in 1939. Niet valt uit te sluiten dat ook onze gemeente in relatief korte tijd geen duivenvereniging meer zal kennen en daarmee zou een immaterieel cultureel erfgoed definitief verdwijnen. Voldoende reden om wat nader in te gaan op wat zoveel duivenliefhebbers zolang heeft bewogen om deze liefhebberij en de daaraan verbonden wedstrijd sport te beoefenen.

Extra reden vormt het gegeven dat de P.V. De Koerier in Oosterbeek, inmiddels opgeheven, op 23 april 2023 haar 100-jarig bestaan zou hebben gevierd. Het belangrijkste motief van de twaalf oprichters was het zelfstandig en niet afhankelijk van anderen de sport plaatselijk te beoefenen. Tot 1933 vond de P.V. De Koerier haar huisvesting bij de gebroeders Baars aan de Hogeweg. Daarna werd voor het symbolische bedrag van één gulden per jaar een stukje grond gelegen op een binnenterrein aan de Vogelweg, zie onderstaande foto, van de heer Th. Sanders gehuurd waarop een eigen clublokaal werd gebouwd. Nadien kon dat stukje grond worden aangekocht.

Enige historische feiten

Al bij de oude Grieken had de duif een sacrale status en was gewijd aan Aphrodite, bij de Romeinen was de duif verbonden met de godin Venus. Dit belette overigens niet dat de duif bij beide volken ook gefokt werd voor de consumptie.

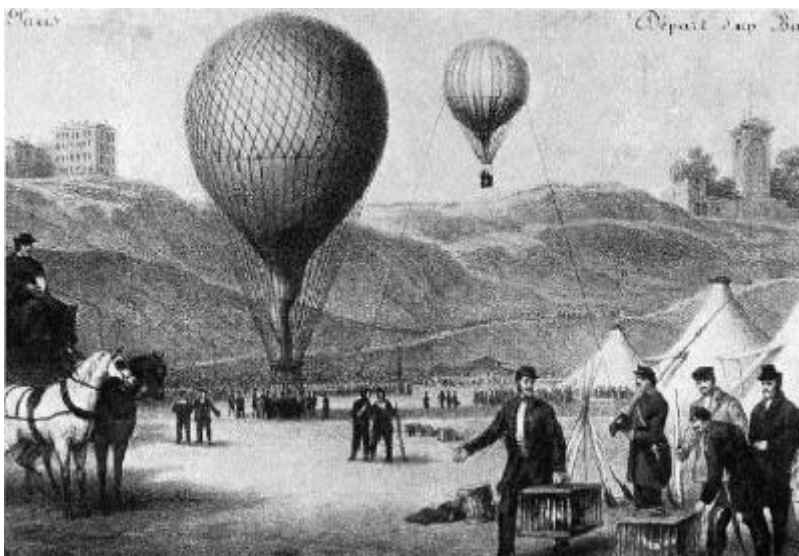
In onze cultuur is de duif het symbool van vrede en vrijheid maar ironisch genoeg is de duif eeuwenlang ingezet als koerier in oorlogstijd. Immers, de duif was een sneller communicatiemiddel dan welke ruiter of hardloper ook. Zo gebruikte Julius Caesar al duiven voor berichtgeving over zijn verovering van Gallië.

De huidige postduif is niet te vergelijken met die uit de tijd van de Grieken en de Romeinen. Met name onze zuiderburen hebben (ca. 1850) door kruisingen van duiven de zogenaamde "Belgische reisduif" gefokt.

De postduivensport heeft op de ontwikkeling van die reisduif grote invloed gehad. In het begin van de 19e eeuw werden er reeds wed(strijd)vluchten georganiseerd in de steden Luik, Gent, Brussel en Antwerpen. Vanuit België is de postduif (na 1850) geïntroduceerd in Noord-Frankrijk, daarna in Nederland, Duitsland, Engeland etc.

Tijdens het beleg van Parijs (Frans-Pruisische Oorlog 1870-1871) speelde de postduif een belangrijke rol. De Pruisen hadden in september 1870 alle spoorwegverbindingen en communicatielijnen rondom Parijs verbroken en de stad omsingeld met twee legers.

Vanuit Parijs werd informatie over de penibele situatie met behulp van luchtballonnen over de vijandelijke linies heen naar het eigen achterland gebracht. Daarbij werden ook duiven de stad uit gesmokkeld. Diezelfde duiven vlogen nadien met berichten voor de belegerde Parijzenaren, verstopt in een kokertje aan de poot of in een holle veer tussen de staartpennen, terug naar Parijs. Leon Gambetta, die én minister van Binnenlandse Zaken én van Oorlog was verliet op 7 oktober het omsingelde Parijs per luchtballon om in Tours een aantal volkslegers te formeren. Uiteraard werd van zijn geslaagde vlucht per postduif bericht gedaan aan Parijs. Door deze postduivenluchtbrug die ca. 4 maanden heeft geduurd werd nadien het organiseren van wedstrijden met postduiven sterk gestimuleerd.

Luchtballonnen voor hun vertrek op de Place Saint-Pierre in Parijs 1870, met rechts op de voorgrond, duivenhouders.

Het is niet verwonderlijk dat ook na 1870 in toenemende mate van de Belgische reisduif gebruik werd gemaakt voor militaire doelen. Lange tijd ontbrak draadloze

communicatie en werden duiven op ruime schaal ingezet als postbode in vreedstijd maar vooral in oorlogstijd. In de Eerste Wereldoorlog was vanuit de loopgraven de duif wederom een ideaal middel om berichten door te geven. Overigens gebruikten alle oorlogvoerende partijen deze relatief betrouwbare methode. Van de meer dan 100.000 duiven die zijn ingezet werd van zo'n 95% het bericht metterdaad afgeleverd. De twee eigenschappen van de postduif, enerzijds dat wonderlijke vermogen om altijd het thuishonk terug te vinden (zelfs als dat verplaatst werd) en anderzijds de hoge vliegsnelheid - bij gemiddelde weersomstandigheden vliegt een duif makkelijk 80 kilometer per uur - waren hier debet aan. De duiven deden in oorlogstijd hun "werk" vaak onder gevaarlijke omstandigheden zoals beschietingen en bombardementen. Enkele duiven kregen zelfs officieel - denk aan Verdun - oorlogsonderscheidingen uitgereikt.

Een anekdote, de moeite waard is vermeld te worden en die ook laat zien hoe opvattingen over een correcte omgang met dieren zich in de loop van de tijd wijzigden, luidt als volgt: Tijdens de Olympische Zomerspelen van 1900 in Parijs stond het afschieten van levende duiven op het programma. Er werden bij dit onderdeel ongeveer 300 vogels gedood hetgeen het publiek toch te gruwelijk vond. Gedurende de Olympische Zomerspelen van 1912 in Stockholm waren de duiven vervangen door kleiduiven. Tijdens de openingsceremonie van de Olympische Zomerspelen van Antwerpen van 1920 werden duiven losgelaten als teken van vrede. Het vrijlaten van de duiven herinnerde de atleten en de toeschouwers eraan dat de Spelen, hoewel ze competitief zijn, bovenal een vreedzaam karakter hebben.

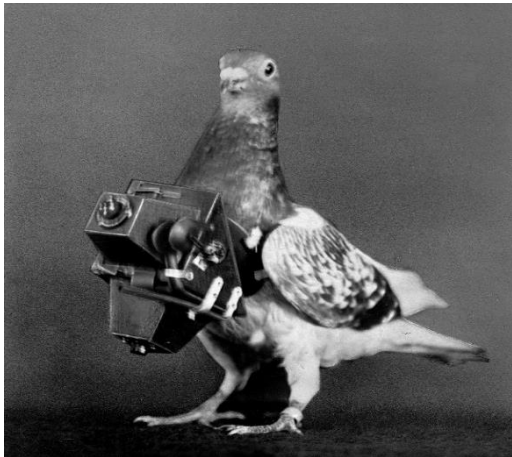

Belgische militairen laten duivenvrij tijdens de Spelen in 1920 als symbool van vrede

Na deze Olympische Zomerspelen werd het loslaten van duiven een vast officieel onderdeel van de openingsceremonies. Dit ritueel werd voortgezet tot tijdens de Olympische Zomerspelen van 1988 in Seoel een aantal net vrijgelaten duiven levend verbrandde in de Olympische vlam. Sindsdien worden geen duiven meer "gelost" tijdens openingsceremonies maar vindt een symbolische vrijlating plaats.

Zelfs in de Tweede Wereldoorlog werd het belang van de postduif voor communicatie- en spionagedoeleinden nog altijd hoog ingeschat. Een van de eerste maatregelen van de Duitse bezetter was alle postduiven te vorderen dan wel de eigenaren opdracht te geven hun duiven te doden en de poot met ring in te leveren. Zoals u wellicht weet is het aanbrenge van een ring na de eerste week als babyduif verplicht.

Hoewel in 1940 er al radioverbindingen en draadloze telegrafie bestonden werden in de oorlogsvoering toch nog tienduizenden postduiven ingezet. Immers, heel veel radiografische berichten kwamen niet op bestemde plaatsen aan door vijandelijke storingen en bovendien was er met berichten door de ether altijd het risico van meeluisteren door de vijand. Verder bood de postduif het voordeel boven telegrafie dat de verzender aan de poot van zo'n duif veel meer informatie kwijt kon. Denk daarbij aan microfotografie; schema's en landkaarten. Daarnaast kon je duiven inzetten voor spionagedoeleinden en werden ze gedropt in bezette gebieden voorzien van een fotocamera en brachten zo fotograferend over vijandelijke linies allerlei informatie terug naar hun basis.

Dat waren nog flinke fototoestellen die de spionageduiven meestorsten.

Rechts een foto gemaakt door zo'n spionageduif.

Een tweetal voorbeelden van het bezorgen van berichten van duiven in de oorlog: In juli 1942 vond een postduivenhouder in Zuid-Holland een gewonde Engelse postduif. De duif werd opgeknapt en kreeg de naam Tommy. Op luchtpostpapier werd informatie over de Duitse marinebasis in IJmuiden, over een vliegveld bij Zwolle en over afluisterposten in Friesland vermeld en met behulp van de duif "Tommy" verstuurd. Aan Radio Oranje, de geheime zender die vanuit uit Engeland berichten naar Nederland zond, werd gevraagd of Tommy zijn boodschap veilig had bezorgd. "Tommy is veilig aangekomen," klonk het in augustus 1942 over de radio. Twee weken later werd de haven van IJmuiden gebombardeerd en de Duitse marinebasis is nooit meer gebruikt.

Het tweede voorbeeld is wat dichterbij huis. Bij de Slag om Arnhem werd de nadien genoemde postduif "William of Orange" ingezet. Deze duif is met luitenant Joseph Hardy op 17 september per glider vervoerd naar Wolfheze. Op 19 september kwam William om 10.30 uur in actie en bij de brug onder vijandelijk vuur te liggen, waarna hij met een bericht werd losgelaten en de ruim 400 kilometer afstand naar zijn hok in Engeland, in 4 uur en 25 minuten overbrugde.

Het Britse opperbevel in Engeland beseftte hierdoor dat er veel misging in Arnhem. John Frost had er overigens echter, weinig aan. De weersomstandigheden lieten het niet toe dat de gevraagde luchtsteun kon worden gegeven.

William van Oranje met de aan hem toegekende dapperheidsonderscheiding.

Zelfs na de 2^e wereldoorlog is nog een geruime tijd inzet gevraagd van postduiven als aanvullend verbindingsmiddel. In Oostenrijk namen reddingsdiensten zelfs tot 1974 altijd postduiven mee bij zoek- en reddingsacties in de Alpen en die duiven hebben heel wat onfortuinlijke skiërs en bergbeklimmers gered. Duiven waren nog steeds effectiever dan radiotelefonie, die toentertijd kostbaar was en ook nog eens zes kilogram aan gewicht betekende.

Terug naar Renkum en de postduivenhouders-vereniging De Koerier te Oosterbeek.

Direct voor de Eerste Wereldoorlog, zo rond 1900, is door kruisingen de kwaliteit van de "Belgische reisduif" enorm verbeterd en verspreidde de hieraan verbonden sport zich vrijwel over de gehele wereld en belandde ook in de gemeente Renkum.

Na de bevrijding en nadat Oosterbeek weer enigszins bewoonbaar was begon postduivenhouders-vereniging De Koerier weer activiteiten te ontplooiën. In 1946 werden weer enige wedstrijdvluchten georganiseerd en wel vanuit plaatsen liggend op de lijn Breda tot Neufvilles in België. In deze jaren was de postduivensport buitengewoon populair en groeide het aantal leden tot 66

Voor velen van u is de wedstrijdssport met postduiven wellicht onbekend hetgeen hoogstwaarschijnlijk nog meer geldt met betrekking tot de voldoening die de postduivenliefhebber aan deze sport ontleent.

Onderstaand wordt hier nader op ingegaan.

- a. Postduiven zijn gedomesticeerde dieren en het biedt de liefhebber de mogelijkheid haar/ zijn hobby thuis te beoefenen. Deze hobby vereist dag na dag een consciëntieuze verzorging. De maanden januari/ februari staan in het teken van het fokken van jonge duiven.

Vanaf maart tot en met september wordt er met de "ouders" aan wedstrijden deelgenomen maar ook de jonge duiven gaan reeds in hun geboortjaar op vlucht en wel vanaf juni t/m september.

In de periode van 1860 tot ongeveer 1945 werd allen met doffers (mannetjesduif) gevlogen omdat de duivinnen (vrouwtjesduif) in de hokken bleven om de eieren of jonge duiven te verzorgen. Door nieuwe fokmethoden was het laatste niet meer nodig en sindsdien kunnen duivinnen ook aan wedstrijdvluchten deelnemen.

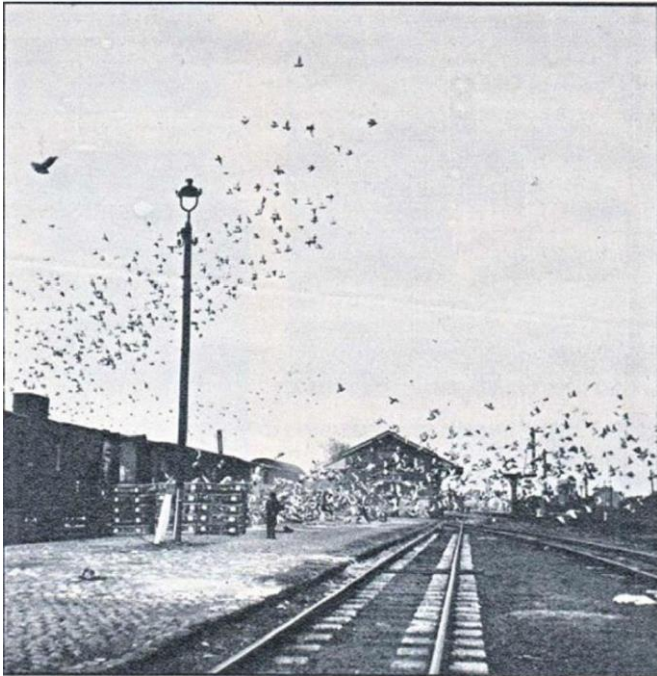
Na september vangt de grote ruiperiode aan en is het uiteraard onverantwoord de duiven nog lange vluchten te laten maken en er worden dan ook geen wedstrijdvluchten georganiseerd. De duiven krijgen rust in de periode tot januari en de duivenliefhebber maakt een selectie met het oog op het eerstvolgende seizoen.

- b. De duiven verblijven in hokken die zich op zolder of in de tuin bevinden. In nieuwbouwwijken zijn de tuinen niet al te groot en dat leidt ertoe dat daar de duivensport nauwelijks mogelijk is.

Duivenhok M. Baijer

- c. Ook het vervoer van duiven voorafgaande aan de wedstrijdvluchten vereist uiterste zorgvuldigheid vanwege het dierenwelzijn. Decennialang werden duiven vervoerd per trein. Met 30 duiven in speciaal daarvoor ontworpen korven die opgestapeld werden aan beide zijden van de wagon. Met het transport ging een begeleider mee (con-voyeur), die tijdens de rit naar de losplaats de duiven onderweg verzorgde. Ook was hij verantwoordelijk voor de lossing van de duiven.

Lossing op een station

Echter, nadat het overgrote deel van de treinen geëlektrificeerd was, is het niet meer mogelijk vanwege de elektrische bovenleidingen ter plekke de duiven te lossen.

Het transport naar de losplaats gebeurt nu met speciaal daarvoor gebouwde containers die voorzien zijn van klimaatbeheersing, watergoten en een installatie waardoor de duiven tegelijk losgelaten kunnen worden.

Lossing vanuit de container

- d. Voor de wedstrijdsport is het natuurlijk van groot belang om te weten op welk tijdstip de losgelaten duiven weer terugkomen in hun hok. Helemaal in het begin was de procedure dat de duif die terug was naar het verenigingslokaal werd gebracht en daar in een kooitje gezet; de eerste in het eerste kooitje, de tweede daarnaast enzovoort. Dit maakte de prijsverdeling overzichtelijk. Het betekende wel dat als je 10 duiven had die aan de wedstrijd deelnamen de kans bestond dat je 10 keer met een kooitje naar het verenigingslokaal moest fietsen.

Naarmate de zorg voor de duif kwalitatief toenam (beter voer; betere medische verzorging etc.) en er meer duiven deelnamen met meer kwaliteit

en dus met een hogere snelheid terugkwamen, behoefde de juiste vaststelling van de tijd van terugkomst een verfijning.

Geleidelijk aan kwamen er klokken waarmee de liefhebber met de gummiring, die aangeeft om welke duif het gaat, zelf het tijdstip van aankomst kon vastleggen. Vandaag de dag zijn de gummiringen vervangen door chipringen die geactiveerd worden wanneer de duif bij aankomst zijn tijd weergeeft in speciaal daarvoor ontworpen klokken.

Met die klok gaat de duivenliefhebber (nu nog wel) naar het verenigingslokaal en daar worden die gegevens verwerkt. Binnen afzienbare tijd valt te verwachten dat de communicatiemiddelen het mogelijk maken dat de liefhebber vanuit zijn huis de gegevens rechtstreeks toezendt aan de wedstrijdleiding.

Welke de winnende duif van de wedstrijd is, wordt bepaald op basis van de hoogste snelheid. Die snelheid wordt berekend door de afstand van de losplaats tot aan het hok van de duif te delen door de tijd die de duif erover heeft gedaan. Deze snelheid wordt aangegeven in meters per seconde. Met andere woorden 1500 meter per minuut is een snelheid van 90 km per uur.

Zoals reeds aangegeven strekt de periode waarin wedstrijden georganiseerd worden zich uit over de maanden april tot en met september.

Na afloop van elk jaar worden de kampioenschappen opgemaakt in de categorie Vitesse (100 t/m 300 km); Midfond (300 km t/m 500km); Fond (500 t/m 700 km) en Jonge duiven (100 t/m 350 km) binnen de vereniging, kring, afdeling en nationaal. Ook vindt een gepaste kampioenenhuldiging plaats.

U begrijpt dat het thuiskomen van de duif een enorme voldoening geeft na een week van verzorging en intensieve begeleiding.

Zonder Navigatie rechtstreeks naar huis.

Wetenschappelijk onderzoek doet vermoeden dat de volgende navigatiehulpmiddelen een rol spelen:

1. De zon wordt gebruikt om een noord-, zuid-, oost-, of west- positie te bepalen. Deze hypothese veronderstelt dat duiven over een kompas beschikken om de veranderde positie van de zon te compenseren (15 graden per uur).
2. Het magnetisch veld van de aarde wordt ook gebruikt om de positie te bepalen.
3. Herkenning van geografische bakens vindt tijdens de laatste honderden meters van de vlucht plaats.
4. In de nachtelijke uren wordt genavigeerd via de stand van de hemellichamen.

Als de duif met behulp van vorenstaande navigatiemiddelen zijn thuis heeft bereikt komt hij het hok binnen en daar wordt zijn geactiveerde chip afgelezen met een speciaal daarvoor ontworpen digitale klok.

Queen Consort`s Rod with Dove.

Op 6 mei 2023 heeft de kroning van Charles III plaatsgevonden in de Westminster Abbey. De echtgenote van de koning zal tijdens deze plechtigheid de Queen Consort`s Rod with Dove vasthouden, een scepter uit 1685 vervaardigd voor een deel uit ivoor.

De scepter, die zeer herkenbaar is door de **duif met gevouwen vleugels** staat symbool voor barmhartigheid en rechtvaardigheid. De duif zelf stelt de Heilige Geest voor.

Tot slot een minder positief bericht.

In het najaar van 2017 moest de postduivenhouders vereniging De Koerier besluiten tot opheffing als gevolg van te weinig aanwas en daardoor te weinig liefhebbers die nog in wedstrijdverband meespeelden.

In 2018 sloten de liefhebbers die nog wel de duivensport in wedstrijdverband wilden uitoefenen zich aan bij een vereniging buiten Oosterbeek, zoals in Heteren, Renkum of Velp.

Zo keert de duivensport in Oosterbeek weer terug naar de situatie van vóór 1923 maar door verbeterde mobiliteit is het vervoer van de duiven naar die nieuwe vereniging wel een stuk makkelijker geworden.

Matthieu Baijer

Bronnen:
Jaarverslag NPO 2022; 31-12-2022
NPO afd. 8 Gelders Overijsselse Unie
Wikipedia Olympische Zomerspelen 2020
Stichting voor Heemkunde in de gemeente Renkum
Archief M. Baijer

Alle rechten voorbehouden
Niets uit dit artikel mag worden verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie, of op andere wijze, zonder voorafgaande toestemming van de auteur.